

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

.....
שיעורים ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

מורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

פרשת קורח – תשפ"ב

התוכן:

1. "אם מותר לתלות מודעה מי שאינו משלם ועד בית" (ליל שב"ק "קורח") – עמוד 2
2. "הפרישה חלה ונתערבה בעיסה ואכלו, מה עושים" (שב"ק "קורח") – עמוד 6

ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א

באתרנו: <http://pninim.co.il/>

שיעורי הגאון רבי יום טוב זנגר תחת הלינק:

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ליל ש"ק פ' קרח תשפ"ב

פרסום בלוח מודעות מי שאינו משלם ועד הבית

ישנם מקרים ששכן אינו משלם תשלום ועד הבית לתקופה, למרות פניות חוזרות ונשנות, והסתפקו ועד הבית, האם מותר להם לפרסם בלוח מודעות, שהשכן הזה אינו משלם ועד הבית למרות שהוא נהנה משירותי ועד הבית, וכל זה כדי לאלצו לשלם.

היתר לפרסם גנב רק אחרי שהוכיחו

והנה זה פשוט שיש איסור דאורייתא להלבין פני חברו ברבים, אבל לפעמים מצאנו התיירים, ויש להסתפק האם בנד"ד יש היתר, ואת"ל שיש היתר מה ההנהגה הראויה לעשות. כי בשערי תשובה (שער ג' אות רכ"א) וז"ל ודע כי בדברים שבין אדם לחבירו, כמו גזל ועושה ונזק וזעזע ובושת ואונאת דברים, יכול לספר הדברים לבני אדם, גם היחיד אשר יראה יגיד, כדי לעזור לאשר אשם לו, ולקנא לאמת, אמנם יש עליו להוכיח את האיש תחילה עכ"ל. וכן פסק מרן החפץ חיים (כלל י' ס"ב תנאי ג'), שאין היתר לספר לשה"ר לתועלת, אלא יוכיח את החוטא מתחילה, ובלשון רכה, אולי יוכל להועיל לו, ויטיב עי"ז את דרכיו.

שכן שמסרב לשלם שטוען שיש לו סיבות למה אינו לשלם

הרבה פעמים, השכן מסרב לשלם את חובו גם אחרי אזהרות שיפרסמו את שמו, אבל עדיין יש לדון אם ניתן להביא ראיי מרבינו יונה, דהתם מיירי במי שעבר על גזל ועושה, ואילו מי שאינו משלם ועד הבית, על פי רוב יש סיבה ומענה בפיו: או שאינו מרוצה מטיפול ועד הבית, או שלא תיקנו דבר שמפריע לו ולאחרים לא מפריע, או שיש לו ביקורת על הנקיון, ולפעמים הטענה הוא "אין לי", וכבר כתב רבינו הח"ח זצ"ל (שם תנאי ב'), שכדי להתיר לספר לשה"ר לתועלת, צריך להיות ברור לנו שפלוגי באמת עשה עוול, ועד שלא ביררו אצלו הסיבה למה אינו משלם חובו לועד הבית, עדיין אין היתר של לשה"ר לתועלת.

עוד יש לציין, דעל הצד שהסיבה שאינו משלם הוא משום שבאמת אין לו כסף לשלם, אע"פ שאין זה פוטרו מלשלם את חובו, אבל יש להסתפק שמא אסור לתובעו כדי שלא לעבור על איסור דאורייתא של "לא תהיה לו כנושה", ובדאי שאסור לביישו.

האם יש איסור לא יגוש כשמסופק אם יש לו

ואם ועד הבית מסופק אם להאמין לו שאין לו מה לשלם, כבר דן בספק זה במנ"ח (מצוה ס"ז), דמצד אחד יש לדון ככל ספיקא דאורייתא לחומרא, אלא שבשו"ע (חוי"מ סי' צ"ז ס"ב) פסק וז"ל אסור לנגוש את הלוח לפרוע כשיודע שאין לו עכ"ל, משמע דהאיסור הוא רק כשיודע שהלוח אין לו, אבל כשאינו יודע, אפשר התורה לא אסרה כלל, דאין אדם יודע מטמונותיו של חברו, וא"כ ברוב פעמים לא יתבענו, ולכן אין איסור כלל רק ביודע שאין לו. וכן נקט גם בכסף הקדשים (חוי"מ סי' צ"ז ס"ב), וכ' דהוא מרומז בפסוק "העני עמך לא תהי' לו כנושה", דהיינו שהוא עמך בגדר עני ודאי - ואתה יודע ומכיר בו שאין לו, עליו האזהרה שלא להיות לו כנושה, ובכה"ג לא שייך ספק דאורייתא לחומרא שיחשוש אולי אין לו, כיון שכתוב מפורש בתורה"ק שכשהוא עמך בגדר עני ודאי, אז לבד הוא האיסור. והוסיף עוד סברא ששייך בו חזקה שיש לו, דהרי אסור לו ללוח לאבד ממונו באופן שע"ז לא יהי' לו במה לפרוע

(כמבואר בשו"ע שם ס"ד), וא"כ יש להעמידו על חזקת כשרותו, וחזקת הממון שבא לידו, שעדיין ישנו או שוויו בידו.

המהר"ם שיק (על התרי"ג מצוות מצוה ס"ז) הסביר באופן אחר, דעד כאן לא אמרינן ספיקא להחמיר, אלא היכא דהוא ספק עבירה ספק אינו עבירה, אבל בנד"ד, אמנם הוא ספק עבירה לנוגשו אם אין לו, אבל מאידך גיסא יש גם ספק מצוה משום שאם יש לו ללוה ואינו משלם, המלוה עושה מצוה אם נוגשו כדי שיפרע וימנע ממנו מלעבור עבירה שאינו פורע חובו ע"ש, ולכן כשיש ספק אם יש לו, שפיר יכול לתבוע ממנו ואינו עובר בלא יגוש.

בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' רס"ז סק"ג, וחי"א סי' שי"ז) כ' דמשמעות הרמב"ם ושו"ע היא דלא שייך הלאו א"כ יודע בודאי שאין לו, ודייק לשון החינוך (מצוה צ"ז) שכתב דרק בתובעו כדי לצערו אסור מה"ת, משמע דבספק מותר, דכדי לצערו בפשוטו לא משכחת לה א"כ בודאי אין לו, ובכה"ג אין לו תועלת בתביעתו כי אם לצערו, משא"כ כשתובעו מספק, דילמא יש לו כדי להחזיר את כספו, אין זה בכוונה לצערו, וכן פסק מרן הגריש"א זצ"ל שמותר לתובעו כשהוא מסופק אם הלוה יש לו ממה לשלם (פסקי הגריש"א חו"מ עמוד תי"ח).

האם שייך "לא יגוש" כשיש ללוה מטלטלין

עוד יש להעיר, שהשו"ע הרב (ה"י הלוואה ס"ג) פסק, אע"פ דקיי"ל דמסדרין לבעל חוב, בכל זאת רשאי ליטול ממנו ביום כלי הצריך לו בלילה, ולהחזירו בלילה, וליטול כלי הצריך לו ביום ולעשות כן לעולם, כדי שיבקש מעות לפרוע לו, ולא אמרה תורה "לא תהיה לו כנושה" אלא כשנושה בו מה שאין לו כלל. הרי מבואר דאם יש מטלטלין ללוה, אין איסור של "לא תהיה לו כנושה", אע"פ שהמלוה יודע שאין לו ממון לשלם לו, וכן מבואר בכסף הקדשים (סי' צ"ז ס"ב בסו"ד) דמותר לתובעו כדי שיסדרו לבע"ח אם יש לו מטלטלין, ובאמת בזמנינו שכל אחד יש לו דירה, הרי מעיקר הדין הוא חייב למכור הכל כדי לפרוע חובותיו, ורק שצריך להשאיר לו מה שמסדרין לבע"ח, ולכן בכה"ג פסק מרן הגרי"ח קניבסקי זצ"ל (דרך שיחה ח"א פ' משפטים עמוד ש"ב) דבודאי לא שייך הלאו דלא יגוש.

שכן שמסרב לשלם גם אחרי שהזהירו אותו שיפרסמו את שמו

ועדיין יש להסתפק, מה הדין אם השכן אומר בפירוש שאין לו שום טענה, ובכל זאת אינו רוצה לשלם, דלכאורה בכה"ג הרי הוא גזלן, שמשתמש בחשמל של התאורה והמעלית, ונהנה מהנקיון שהשכנים משלמים עבורו, ואינם מסכימים שיהנו מכל זה אם אינו משלם.

היתר לפרסם מי שאינו מפרנס את בניו הקטנים

שנינו בכתובות (מ"ט:): שאדם צריך לזון ולפרנס את בניו הקטנים, כמו שאמר רבי יהודה בר חנינא "באושא התקינו שיהיה אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהם קטנים", ומי שלא רצה לפרנס את ילדיו, והיו באים לדין לפני רב יהודה, היה אומר עליו "התנין הוליד, והטיל את פרנסת הוולדות על בני העיר", וכן כשהיו באים לדין אצל רב חסדא, היה מורה שהשליח ציבור יעמוד על מקום גבוה, ויכריז "אפילו העורב שהוא אכזרי, רוצה בבניו ומפרנס אותם, ופלוגי לא רוצה את ילדיו ולא מפרנס אותם", וכל זה כדי שיתבייש ויפרנסם, וכן נפסק בשו"ע (אהע"ז סי' ע"א ס"א) וז"ל חייב אדם לזון ובנותיו עד שיהיו בני שש, אפילו יש להם נכסים שנפלו להם מבית אבי אמם, ומשש ואילך זון מתקנת חכמים עד שיגדלו, ואם לא רצה גוערין בו ומכלימין אותו ופוצרין בו, ואם לא רצה מכריזין עליו בציבור, ואומרים פלוגי אכזרי הוא ואינו רוצה לזון בניו, והרי הוא פחות מעוף טמא שהוא זן אפרוחיו, ואין כופין אותו לזון, במה דברים אמורים בשאינו אמוד, אבל אם היה אמוד שיש לו ממון הראוי ליתן צדקה המספקת להם, מוציאין ממנו בעל כרחו משום צדקה, וזנין אותם עד שיגדלו עכ"ל. הרי מפורש שאם אינו משלם מה שהוא חייב לשלם, מביישים אותו.

פסק מרנן הגריש"א והגר"ח קניבסקי זצ"ל שמותר לפרסם מי שאינו משלם ועד הבית

מו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד כתובות מ"ט - עמוד שד"מ) הביא פסק מרן הגריש"א אלישיב זצ"ל, דלפי האי סוגי בכתובות, בנד"ד מותר לפרסם שמו בלוח מודעות אחרי שהתרו בו, ואין בזה משום הלבנת פנים או משום לשון הרע, ומרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל הוסיף דמה שמותר לפרסמו אחרי שהתרו בו, היינו בתנאי שיכוון רק לטובה (הובא בחפץ חיים עם פי"א ארחות חיים עמוד תקנ"א).

והנה היה מקום לדחות ראיי" זו, משום שהתם התירו לביישו משום שהוא כ"כ אכזרי שאינו מפרנס את בניו, משא"כ בנד"ד שאינו משלם את חובו, אפילו אם זה מרוע לבו, אבל א"א להגדירו יותר ממומר לתאבון, ובאהבת חסד (פי"ג ס"ב) הביא ראיות (ביאור הגר"א יו"ד סי' רנ"א סק"א, ופת"ש שם סק"א) שמומר לתיאבון לא יצא מכלל עמיתך, וממילא אסור לדבר לשה"ר עליו, אבל מו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א (בחשוקי חמד הנ"ל) הביא ראיי" אחרת לפסק של מרן הגריש"א זצ"ל, שמותר לביישו גם במקום שסיבת החיוב אינו משום אכזריות של המתחייב, מהסוגי בב"מ (ק"י ג.) שנפסק להלכה בשו"ע (חוי"מ סי' צ"ז ס"ו), דאע"פ שאסור לב"ד להכנס לבית של הלוחה כדי לגבות מה שהוא חייב, מ"מ מותר להם לתפוס ממון של הלוחה ברחוב, ומסתבר לומר שהתופס ממנו ברחוב גורם להתקהלות של אנשים, ונגרם בושה ללוחה, ובכל זאת התירו לעשות כן.

אבל לכאורה יש להעיר על הראיות, דאפשר יש מקום לחלק בין התם שב"ד מביישים אותו, ואם יש רשות לב"ד לכופו לשלם, ואין להם דרך אחרת לכופו לשלם חוץ מלפרסמו, ממילא מותר להם לעשות כן, משא"כ בנד"ד שהשאלה היא אם מותר לוועד הבית לביישו. עוד יש להסתפק, האם מותר לביישו גם בפני אנשים אחרים שאינו נוגע להם, דגם הם יראו את המודעה, וא"כ אפשר זה נזק יותר ממה שמגיע לו, ובפרט שלפעמים הבזיון הוא עבור סכום קטן, אמנם אי משום הא, היה מקום ליעץ שועד הבית לא יפרסם את שמו על לוח המודעות, אלא יכתוב פתק קטן ויניחו בתיבת דואר של כל השכנים, כאשר כוונתו היא שהם יפעילו לחץ עליו לשלם, בפרט במקרים שועד הבית אינו בנוי לכך, ואינו ה"גברא" שיכול להתווכח עם השכן הזה.

למה א"צ לוותר על ממונו כדי שלא לעבור על איסור דאורייתא של מבייש חבירו

עוד יש להעיר, היכן נעלם הדין שנפסק ברמ"א (סי' תרנ"ו ס"א) שצריך לוותר על כל ממונו כדי שלא לעבור על ל"ת שבתורה, וא"כ מה ההיתר בכל הני מקרים בגמ' שהתירו לבייש מי שחייב כסף. ואמנם היה מקום לומר דעביד אינש דינא לנפשיה, ומה"ט כ' הרא"ש בב"ק (פי"ג ס"ג) שמותר להכות מי שבא לגזול ממנו אם אין לו אפשרות אחרת להציל את ממונו, אע"פ שיש איסור דאורייתא להכות את חבירו, ולא אמרינן שצריך לוותר על ממונו, והיינו טעמא משום דעביד אינש דינא לנפשיה.

גדר עביד אינש דינא לנפשיה

כ' בשו"ע (חוי"מ סי' ד' ס"א) וז"ל יכול אדם לעשות דין לעצמו, אם רואה שלו ביד אחר שגזלו יכול לקחתו מידו, ואם האחר עומד כנגדו יכול להכותו עד שיניחנו (אם לא יכול להציל בענין אחר), אפילו אם הוא דבר שאין בו הפסד אם ימתין עד שיעמידנו בדין, והוא שיכול לברר שלו הוא נוטל. אבל הרמ"א כ' שם דהיינו רק אם לקח לו ממון בעין, אבל לא בחוב סתם, וז"ל וי"א דלא אמרינן עביד אינש דינא לנפשיה, רק בחפץ המבורר לו שהוא שלו, כגון שגזלו או רוצה לגזלו או רוצה להזיקו, יכול להציל את שלו, אבל אם כבר נתחייב לו מכח גזילה או ממקום אחר, לא. רע"א שם הביא בשם הראנ"ח, דמה שנפסק בשו"ע שמותר להכותו, "דווקא היכי דעייז מציל עצמו, אבל לקרותו ממזר ולחרפו, דאין תועלת לענין ההצלה, אינו רשאי". ולכאורה משמע מדבריו, שאם יכול להציל עצמו ע"י שיביישו, שפיר דמי וצ"ע.

לפרסם השכנים שכבר שילמו

י"א דאע"פ שיש ראיי" מהגמ' בכתובות הנ"ל שמותר לפרסם אותו ברבים, אבל בנד"ד יש עצה שא"צ לפרסם את שמו, ולכן הציעו שבמקום לפרסם את השם של מי שלא שילם, יפרסמו השמות של אלו שכבר שילמו ולשבחם, ומתוך כך יודע לשכנים מי שלא שילם, וכמו"כ בישיבה שהנהלה רוצים לחנך את התלמידים שיתרגלו להתפלל תפילה ישיבתית בישיבה, ורוצים לזרז את התלמידים לקום לתפילה, מותר לרשום בלוח המודעות של הישיבה את השמות של אלו שבאים להתפלל, ולהשמיט את

השמות של אלו שאינם באים לתפילה (חוט שני – הלי ר"ה ויוהכ"פ קונטרס לשה"ר עמוד שלי"ט), אבל למעשה לפעמים אין זה מרתיע את השכן שאינו משלם.

והנה לכאורה יש להביא ראיי לעצה הנ"ל, שמותר לפרסם מי שכבר שילם, אע"פ שעייז יבינו מי שלא שילם, ממש"כ הח"ח (הלי לשה"ר כלל י" סייז) שאם נעשה דבר שלא כהוגן, ובא ראובן ושאל לשמעון מי עשה את הדבר הזה, אפילו אם הוא מבין שראובן חושדו בזה, אסור לו לגלות מי עשה את הדבר, רק ישיב "אני לא עשיתי את הדבר", והוכיח בבאר מים חיים (סקמ"ג) שהיתר זה הוא אפילו אם עייז ממילא יודע לו מי עשה את הדבר, כגון שלא היה לו ספק כי אם על שניהם, ואם הוא באמת דבר שאינו הגון, מותר לדחות זה מעל עצמו, אע"פ שממילא יתגלגל הדבר על חברו.

אבל ראיתי מעירים (שאלת שלום – שו"ת בהלי שמירת הלשון עמוד 13) שיש לחלק בין הנידונים, משום שהחפץ חיים ז"ל רק התיר באופן שהוא רוצה לסלק ההיזק מעל עצמו, ועייז נתגלגל על האחר, אבל בעניינינו אינו כן, שהרי אין כאן אחד שחושדים בו שהוא צריך לסלק האשמה מעליו, משום שאין השכנים מאשימים מי שהוא, ואין כאן ענין לסלק מעצמו תלונת האשמה, ובכה"ג לא שמענו שמותר לפרסם מי ששילם כדי שידעו מי שלא שילם.

לספר לשה"ר ולבייש במקום שניתן להוציא כסף ממנו בדרך אחרת

החפץ חיים (הלי לשון הרע כלל י" אות א') הביא דברי הרבינו יונה הנ"ל שמותר לספר לשה"ר על גזל ועושק ונזק וזעזע ובושת ואונאת דברים, אבל הוסיף, שאין להתיר רק אם נתקיים ז' התנאים המפורסמים, והתנאי הששי כתב הח"ח ז"ל אם הוא יכול לשובב את התועלת הזאת גופא בעצה אחרת, שלא יצטרך לספר את ענין הלשון הרע עליו, אזי בכל גווני אסור לספר עכ"ל, והביא ראיי מעכ"ל שביקש מיהושע שיודיענו הקב"ה מי חטא, והשיבו הקב"ה "וכי דלטור אני, לך וזהטל גורלות", וא"כ גם בנידון דידן יש לומר, שיכול לסבב התועלת באופן אחר, עיי שיתבעהו לדין תורה והב"ד יחייבוהו בלא לביישו ברבים.

כמה טירחא מוטל על ועד הבית

אבל עדיין יש מקום להסתפק, עד כמה צריך ועד הבית לטרוח כדי להשיג כל הכספים, דהרי אם יצטרך לטרוח טירחא גדולה כדי להוציא הכספים משכן זה, אפשר אינו מחוייב, דלא קיבל עייע את המינוי דשל ועד הבית על דעת כן, והרי מבואר בתוס' בפסחים (כ"ה. ד"ה לא), שהגדר של "לא אפשר" הוא כשצריך טירחא גדולה, ואם נאמר שתביעת השכן לדין תורה (ומילתא דשכיחא, שאם השכן אינו מעוניין להתדיין, הוא משגע את ועד הבית, אינו מגיע לב"ד בהזמנה ראשונה, ולא בהזמנה שניה, ובהזמנה שלישית הוא מודיע להם חצי שעה לפני הדיון, כאשר ועד הבית כבר ממתין לו בב"ד, שאינו מעוניין להתדיין שם אלא בב"ד אחר), וכל הויכוחים אתו נחשב כטירחא גדולה, ממילא יש לו היתר לפרסם את שמו בלי ללכת לב"ד.

והנה ראיתי שיי"א (שאלת שלום – שו"ת בהלי שמירת הלשון עמוד 13) שטירחא זו אינה מתירו לפרסם מי שלא שילם, דהלא זו הסכם שושבינות, וזה כלול בתפקיד הועד הבית ובהסכם הדיירים, שכל אחד כשמגיע תורו יעשה את כל עניני הבנין, כמו הזמנת בעלי מלאכה, וטיפול בצרכי הדיירים, וכן מוטל האחריות על מי שכעת מנהל ועד הבית לטפל במי שלא משלם, ולהזמין לדין, וא"א להפטר מחמת טירחא, כיון שזה תפקידו וחובתו, ובפרט שאינו מוכח שהדבר הוא כ"כ טירחא, דיכול לשלוח הזמנה לדין, ובדרך כלל זה עצמו כבר מועיל, או לפנות לרב המקום, ובאמת כמה פעמים שועדי בית פונים לרבנים, ובשיחה אחת של הרב הכל בא על מקומו בשלום, וכל זה אינו טירחא גדולה. אבל לעני"ד, בשלמא אם ניתן לסדר הדבר בקלות, אבל אם הדבר כרוך בטירחא גדולה מאוד וכמש"כ לעיל, נראה דאין זה המחוייבות של ועד הבית, ולא הסכים לקבל עייע ניהול ועד הבית במקרה כזה.

סיכום לדינא

תבנא לדינא, אם שכן מסרב לשלם ועד הבית בלי נימוקים, העצה הטובה ביותר היא, שיתבעו אותו בב"ד או לרב המקובל על שני הצדדים, אבל אם הוא מנמק שיש לו טענות שאינו מרוצה מטיפול ועד הבית, או שלא תיקנו דבר שמפריע לו ולאחרים לא מפריע, או שיש לו ביקורת על הנקיון, חייבים

לתבוע אותו לדין תורה בב"ד או אצל הרב. בכל אופן, במדה וידוע לשכנים שהוא אינו משלם, ואין להם כח לתבוע אותו לדין תורה משום שהוא מתחמק מהם, מותר להם לפרסם את שמו על לוח המודעות אחרי שהתרו בו, בתנאי שכוונתם לטובה, ומן הראוי שיתיעצו עם רב השכונה או אם דיין שאין להם שום נגיעות בדבר, אם אכן זו היא הדרך הנכונה במקרה שלהם. חוץ מזה, על פי דין יש להם את הזכות לאסור על השכן להשתמש בחשמל שהם משלמים עבורו, אבל אם ראוי למעשה להתנהג כן, יש להתייעץ עם דעת תורה.

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' קרח תשפ"ב

הפרישה חלה ונתערבה בעיסה וכבר אכלו מהמאפה

מעשה שהי' באשה שאפתה עוגות לכבוד הקידוש בבית הכנסת לבר מצוה של בנם, כמה ימים לפני העליה לתורה, ובערב ש"ק הבעל שאל את אשתו אם הפרישה חלה, ומה עשתה אם החלה שהפרישה. היא זכרה מפורש שהפרישה חלה בנוכחות ילדיה שהשתתפו באפיה, אבל אינה זוכרת מה קרה אח"כ, משום שבדרך כלל היא מניחה את החלה בתוך שקית וזורקת אותה בפח, אבל היא לא זוכרת שעשתה כן, ואחרי קצת דרישות וחקירות, נתברר שאחד מהילדים ראה את העיסה בצד השלחן, והחזירה לתוך כל העיסה, ונמצא שיש חולין וחלה מעורבים זה בזה, ואין שיעור של ק"א נגד החלה כדי לבטלה. ואמנם הדרך הסלולה ביותר במקרה כזה היא להשאל על ההפרשה, והכל יחזור להיות טבל, ואז תחזור להפריש חלה מחדש, אבל הילדים כבר "טעמו" (בלשון המעטה) מהעוגות, ואם ישאלו על ההפרשה, אגלאי מילתא למפרע שאכלו טבל.

כדי לדון בשאלה זו, יש לדון: א. האם חייב לשאול בביתו בערב ש"ק אם הפרישו חלה. ב. האם יש ענין לשאול בני ביתו מה עשו אם החלה שהופרשה. ג. האם מותר להשאל על הפרשת חלה שנתערבה בחולין. ד. האם אפשר להשאל על הפרשת חלה אם כבר אכלו חלק מהתערובת. ה. האם יש עצה להשאל על חלק ממה שהפריש, כדי שהחלה שנשאר יתבטל בק"א, ונמצא שהילדים לא אכלו טבל. ו. אם ישאל על הפרשתו האם מברך שנית בהפרשה שניה.

חייב הבעל לשאול את אשתו בערב ש"ק אם הפרישה חלה

כ' בשו"ע (סי' ר"ס ס"ב) כשיהיה סמוך לחשיכה ישאל לאנשי ביתו בלשון רכה עשרתם ערבנתם הפרשתם חלה, וכ' שם המ"ב (סק"ג) כעת אין נוהגין לשאול "הפרשתם חלה", ועי' בשו"ת כנסת יחזקאל (סי' כ"ג) שכתב טעם לזה עכתו"ד. בשו"ת כנסת יחזקאל הסביר שבחלת חו"ל שהחייב הוא רק מדרבנן, הקילו רבנן שמותר לאכול טבל, וישאיר מעט, ואחר אכילתו יעשה אותו חלה על מה שכבר אכל (כמבואר בשו"ע יו"ד סי' שלי"א ס"ע), ולפי דבריו בא"י שפיר צריך לשאול "הפרשתם חלה", ואע"פ שאין חייב חלה בא"י מה"ת כשאין כל ישראל על אדמתם כדכתיב "בבואכם אל הארץ" – פי' ביאת כולכם, למעשה כיון שעיקרה מה"ת בא"י, מחמירים בכמה הלכות שהיא מדאורייתא, כגון בספק (עי' שו"ע יו"ד סי' ש"ל ס"ד), וע"ע מש"כ בהמשך (בהפרשת חלת חו"ל).

אמנם באשל אברהם מבוטשאטש (סי' ר"ס) כ' שלא ראה נוהגין לשאול כן, וכתב דיש ליישב משום שהורגלו לקרוא ללחמים שאופים לכבוד שבת "חלה", ממילא עי"ז זוכרים להפריש ממנה חלה, ולכן א"צ הזכרה נוספת, אבל לכאורה מלשון המ"ב שציין לשו"ת כנסת יחזקאל, משמע דס"ל שכל הקולא היא רק בחו"ל ולא בא"י, ולכן האברך בצדק שאל את אשתו אם הפרישה חלה.

שריפת החלה או זריקתה לפח

כ' בשו"ע (יו"ד סי' שכ"ב ס"ד) כיון דחלה היא טמאה, שורפין אותה (ועי' בשעה"צ סי' תק"ו סקמ"ח ד"יא שהיא מצוה מדאורייתא, וי"א שהיא מצוה מדרבנן, דהרמב"ם ה' יו"ט פ"ג ה"ח, ותוסי' בשבת כ"ה. ד"ה כך, ס"ל דשריפת חלה היא מ"ע כמו שריפת קדשים, אבל רש"י שם ס"ל דשריפה לאו דווקא ע"ש), וכ' הרמ"א (שם ס"ה) י"א דכשורפין החלה עושין לה היסק בפני עצמה, דאסור לישראל ליהנות ממנה, והוסיף דנוהגין להשליכה לתנור קודם שאופין הפת (וע"ע שם בש"ך סק"ח). יש עוד עצה לעטוף החלה בנייר כסף ולשורפה על להבת האש שבכיריים, ובכה"ג יש לשורפה על המבער ולא על החצובה.

אבל אם קשה לשרוף החלה, כ' החזו"א (דמאי סי' ט"ו סק"א ד"ה ועל דבר) דהמנהג לקוברת (עי' בדרך אמונה בה' בכורים פ"ה צה"ל סקנ"ט, וכן בה' תרומות פ"ב ס"ק קל"ט), משום שהשריפה היא טירחא, וחיישינן שמא יבא לידי תקלה, ועוד הוסיף שאם קשה לקבור, מותר לעטוף את החלה ולזרקה לאשפה (עי' דרך אמונה ח"ג עמוד 754 ד"ה דין התרומות), ואפשר יש להוסיף עוד טעם למה הרבה אין נוהגים לשורפה, משום שהנשים לא יזהרו לשורפה כדין, ויכשלו בבליעות בכלים בזמן השריפה, ולכן עדיף לעטפה ולזרקה לאשפה שלא בדרך בזיון.

שיעור הפרשת חלה בזה"ז

בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' י"ג) ג"כ פסק הכי, והביא מש"כ מרן החזו"א זצ"ל, אלא שהוסיף חידוש, דאם אינו שורף החלה אלא קוברת, מן הראוי שיפריש דווקא פחות מכזית חלה, ד"יא שאין חיוב שריפה בפחות מכזית (עי' שו"ת מהרי"א יו"ד סי' שני"ב, וע"ע מש"כ במנ"ח מצוה ח' דמצות שריפת קדשים שנטמאו ובנותר, אינה אלא בכזית, ולכן הגמ' בפסחים כ"ז: מדמה חמץ ונותר, דתרווייהו בכזית), ולכן אם בשעת ההפרשה הוא מסופק אם יוכל לשרוף החלה, יפריש כזית חלה, ויתנה תנאי שפחות מכזית יהיה חלה ודאי, והמותר יהיה חלה רק אם יוכל לשרפה, או אם יגיע לידי שריפה (במדה והאשפה שבביתו תשרף לבסוף, אבל עי' בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' עת"ר ד"ה והנה, שהעיר דצ"ע טובא היאך אפשר לסמוך על שריפה זו של האשפה שלא נעשית למצות שריפה, אלא כמותעסק בעלמא, ומתבטל בזה מצות שריפה), אבל אם לא יגיע לידי שריפה, אינו רוצה שכל הכזית תהיה חלה, רק שקצת פחות מכזית תהיה חלה והיתר חולין, וע"ש שהביא ראייה מהפוסקים (שו"ת טוב טעם ודעת מהדו"ק ה' חלה סי' רע"ג, ושו"ת מהרש"ם ח"ג סי' רצ"ו) דמהני תנאי בהפרשת חלה.

הרי שיש מקור למנהג של האברך הנ"ל, ששאל את בני ביתו בערב ש"ק אם הפרישו חלה, וכמו"כ שאל מה עשו עם החלה.

הפרשת חלה ממאפה שנתערב בה חלה וכבר אכלו מהמאפה

והנה בנד"ד השואל שאל, האם בכה"ג שנתערבה החלה בחולין, שייך לשאול על ההפרשה כדי שהכל יחזור להיות טבל, ואז יפרישו חלה עוד פעם מהעוגות ומהבליעות שבתבניות, ואת"ל שמותר לשאול, האם בנד"ד שכבר אכלו מהעוגות ג"כ שייך עצה זו, משום שאם ישאלו על ההפרשה איגלאי מילתא למפרע שהכל הי' טבל, וא"כ בני המשפחה שאכלו מהעוגות אכלו טבל, ואת"ל שאכן כן הדבר, שאחרי שישאל על ההפרשה נמצא למפרע שאכלו טבל, אפשר יש סברא לומר דאם יפרישו חלה אחרי השאלה, אם מדובר בחלה דרבנן, ובדרבנן קי"ל דיש ברירה, אפשר הפרשת החלה גם אחרי אכילת טבל יתקן למפרע את האכילה והבליעות שבתבניות (עי' רמב"ם ה' תרומות פ"ד הכ"א, ובדרך אמונה שם בבה"ל ד"ה שתנאי ב"ד בסו"ד בשם מרן הגריש"א זצ"ל, דאם הפריש תרו"מ על טבל, אפילו אם לא חשב בהדיא להפריש גם על הבלוע שבכלי, ועל הבלוע בסכין, בסתמא הוי תרו"מ על הכל).

מחלוקת הפוסקים אם יכול לשאול על חלה שנתערבה בעיסה

כ' הרמ"א (יו"ד סי' שכ"ג) בשם תשובת מיימוני, אם חזרה החלה ונתערבה בעיסה ואין ק"א לבטלה, אם לא אכל העיסה, ישאל לחכם עליה ויתיר לו כנדר, דנשאלין על ההקדשות, ויחזור ויטול חלה אחרת. אבל ה"ט"ז (שם סק"ב) חולק על הרמ"א, וס"ל דא"א להתיר א"כ יש פתח וחרטה על עיקר מעשה הפרשת החלה, ולא ע"י סיבת התערבות שנוולדה בה, ולמעשה רוב מנין ורוב בנין של הפוסקים מקילין כשיטת הרמ"א, ובשו"ת חת"ס (אהע"ז ח"ב סוסי' צ"ב) כ' דבכה"ג מצוה לאיתשולי ביה כדי לקיים מצות שריפת תרומה טמאה, א"כ כבר נתבטל בס' בשאינו מינו או בק"א במינו, דבכה"ג הו"ל כאילו כבר עבר ובטל מן העולם.

שאלה על הפרשת חלה כשכבר אכלו מהתערובת

אבל בנד"ד ששיעור החלה שנפלה בעיסה אינה בטילה בק"א, וכבר אכלו חלק ממה שנאפה, הרי מפורש נפסק ברמ"א הנ"ל שא"א לשאול על ההפרשה אא"כ עדיין לא אכלו מהעיסה, ובטעם הדבר הזכיר בדרכי משה שאם ישאל על הפרשתו איגלאי מילתא למפרע שאכל טבל, והסביר הש"ך (סק"ח), אע"ג דהשתא נמי כשלא ישאל עליה, נמצא שלמפרע אכל חלה שאסורה לזרים, מ"מ כיון דלהרבה פוסקים בטלה ברוב שרי, משא"כ טבל דאסור לכו"ע (אמנם יש מקום להקשות, כיון שמדאורייתא החלה בטילה ברוב, שוב אין כאן שום איסור, וממילא לא שייך לישאל על החלה, ע"י במנ"ח מצוה רפ"ד סקט"ז מש"כ בזה).

חידוש החת"ס וכת"ס שיכול לשאול גם אחרי שאכל מהתערובת

והנה בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' רנ"ג) נשאל אם ב"ד צריכים לברך על טבילת גר קטן שנתגייר ע"י אמו, דהרי קיי"ל (שו"ע יו"ד סי' רס"ח ס"ז) אם הגדיל יכול למחות, וא"כ אם הוא ימחה אגלאי מילתא למפרע דהוה ברכה לבטלה, או שמא נאמר דאפילו אם ימחה לכשיגדל, מ"מ אינו מיעקר עקר הקדושה למפרע, אלא מיגז גיז מכאן ולהבא, אבל למפרע כל היינות שנגע בהם מותרים, וכן אם בעל אשה בהיותו בן ט', לא נפסלה ע"י ביאתו לכהונה, דכח ב"ד יפה שהטבילוהו, וכיון דאהני מעשי ב"ד, שוב ליכא ברכה לבטלה.

ולמסקנא כתב שם (ד"ה אבל כד מעיינת), דאין שום ספק שעקר הגירות למפרע, והיין הנשאר שנגע בו קודם מחאתו, הוא ככל מגע גוי קטן ביין שלנו, ואם בא על בת ישראל נפסלה מהכהונה, ומ"מ מברכין בשעת טבילה בלי פקפוק.

עוד כ' (בד"ה ואומר אני בטח), וז"ל **אם יארע שאכל אחד מן הכרי, ונתחרט על התרומה ויהדר הכרי לטבלו, אין לו לחוש במה שאכלו טבלים, דבשעה שאכלו בהיתירא קאכיל, ולא היו צריכים לחוש למילתא חדתא עכ"ל.** וביסוד הזה הסביר היאך מברכים על הפרשת תרומה, ולא חיישינן שמא ישאל על הפרשתו ונמצא שבירך לבטלה (וכמו"כ נקט שם יו"ד סי' ש"כ, דמי שבירך על הפרשת חלה ואח"כ שאל על הפרשתו, אינה נחשבת ברכה לבטלה), ומה"ט מברכין על טבילת גר קטן שנתגייר ע"י אמו, אע"ג שכשיגדל יוכל למחות על הגירות, ולא אמרינן דאיגלאי מילתא למפרע שהי' ברכה לבטלה.

כשיטת מרן החת"ס ז"ל גם מבואר בשו"ת חת"ס (יו"ד סוסי' קס"ז), וכ' שהדבר דומה למי ששחט בהמה ולא בדק בח"י טריפות, וסמך על הרוב, ואחר אכילתו מצא באבר אחד ריעותא המטריף את הבהמה, דפטור, דאונס הוא מכח התורה שהתירתו (וע' בפמ"ג בפתיחה ליו"ד סי' ל"ה, ובפתי"ש יו"ד סי' כ"ט סק"א בשם הפנים מאירות).

לשיטת החת"ס והכת"ס בנד"ד, לכאורה הי' מקום ליעץ שישאל על הפרשתו ויפריש חלה שנית, אבל כבר העירו האחרונים על שיטתם, דהרי הרמ"א כ' מפורש דיכול לשאול על הפרשתו רק אם עדיין לא אכל העיסה, ובאמת בחזו"א (דמאי סי' ד' סק"א) מבואר עוד יותר, דאם כבר אכל, לא רק שאין לשאול על הפרשתו, אלא דא"א לשאול עליה, דכיון שכבר אכל והטבל אינו בעולם, ע"כ קנה תרומה ומעשר, והוא עדיף מאתא ליד כהן, וכן אם כבר מכר מן הכרי וא"א להודיע ללוקח, אינו נשאל עליו. הרי מבואר בחזו"א קצת אחרת מהבנת הש"ך, דלפי הש"ך אינו יכול לשאול על הפרשתו משום שיפסיד ע"י שאלתו שיעבור עבירה גרועה יותר, אבל בחזו"א מבואר דאם כבר אכל אין לו אפשרות לשאול בכלל (ועמש"כ בזה בדרך אמונה ה"ל תרומות פ"ד בצה"ל ס"ק תנ"ה).

ביאור שיטת החת"ס וכת"ס

והנה כבר האריכו האחרונים ליישב שיטת החת"ס וכת"ס, ויש לדייק דמדברי הרמ"א משמע, דמה שא"א לשאול היינו דווקא אם אכלו את כל העיסה, אבל אם עדיין נשאר חלק ממנה, והתרתו יכולה לחול על החלק שנשאר, שפיר יכול לישאל, ואילו בחת"ס מבואר דמיירי שלא אכל את כל העיסה. שוב ראיתי בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' קנ"ז) שדן בהבנת שיטת החת"ס, והביא מש"כ הרא"ש בנדרים (נ"ב:) מהירושלמי שהק' למה נדרים נקראים דשיל"מ, דהרי חכם עוקר נדר מעיקרו וא"כ לא נאסר מעולם ולא הוי דשיל"מ, ותי' דע"י שאלתו אינו עוקר רק מכאן ולהבא מה שהי' אסור עד עתה, ואע"פ שעקרו מעיקרא מ"מ הי' אסור עד היום ונקרא דשיל"מ, והסביר בשבה"ל אע"פ שהחכם עוקר הנדר מעיקרו, היינו מצד ההלכה, אבל א"א להכחיש שאתמול הי' אסור והיום הוא מותר, ולכן נקרא

דבר שנאסר והותר והוי דשיל"מ, ואע"פ שאם נשאל אינו לוקה למפרע על מה שאכל, מ"מ כלפי שמיא כיון דבשעה שאכל היי אסור, נחשב שעבר על נדרו.

לפ"ז ה"ה בהיתר, כיון דבשעה שאכל אכל בהיתר גמור, דלא חשב בכלל שיתחרט אח"כ על הפרשתו, אע"פ שעכשיו שנשאל נעקר ההפרשה ונעשה טבל למפרע, מ"מ בשעה שאכל היתירא קאכל. אלא דקשה מהרמ"א והש"ך, דמדבריהם מבואר שאם ישאל על הפרשתו, אגלאי מילתא למפרע שהיי טבל, ותיי שם דעכצ"ל שהרמ"א מיירי כשאכל כל העיסה, ואין לו שום תועלת בשאלת החכם, בכה"ג אמרינן כיון שלא היי לו שום היתר לשאול, לכן אגלאי מילתא למפרע שעשה איסור, ואפילו אם אין שם עבירה של טבל, מ"מ שם איסור טבל עלה, אבל החת"ס מיירי כשעדיין נשאר מהכרי, והוא נשאל על הפרשתו, דאם היי לו סיבה מספקת לשאול עליו, שוב הדרין לסברת החת"ס שאין לחוש במה שאכל למפרע, כיון שבשעת אכילתו היתירא קאכיל (וע"ע בשו"ת משנה הלכות ח"ב סי' נ"א).

אבל למסקנא פסק בשו"ת שבה"ל, דלמעשה בודאי יש להחמיר לכתחילה שלא לשאול אם כבר אכלו, וכפשוטו לשון הרמ"א.

הפרשת חלה לתקן הטבל שכבר אכל

אבל עדיין יש לדון בשאלה זו לפמש"כ הברכ"י (יו"ד סי' שכ"ג ס"ד) וז"ל אם בא"י קרה מקרה דשכחו להפריש חלה, וכבר אכלו רוב הפת בבלי דעת, אף שהוא בארץ, יפריש מהמותר על הכל, גם על מה שאכל, לתקן מה שאפשר, דבדיעבד מפריש שלא מן המוקף כמבואר בשו"ע (יו"ד סי' של"א סכ"ה) גבי תרומה עכ"ל. לפי דברי הברכ"י, לכאורה היי מקום ליעץ שישאלו על ההפרשה, ואע"פ דע"י שאלתו אגלאי מילתא למפרע שאכל טבל, מ"מ כשיפריש אח"כ יתקן העיסה למפרע.

ובאמת כבר מבואר בתו"ט בגיטין (סופ"ג) בשיטת הרמב"ם דשייך להפריש תרו"מ על טבל שכבר נאכל, ובהבנת דבריו הסביר בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' קל"ד סק"ו) ע"פ שיטת רש"י ביבמות (פ"ו.), שחולק שם על תוס' בגדר איסור טבל, וס"ל שבטבל יש בו תערובת תרומה, וא"כ כשמפריש תרומה אינו אלא מברר חלק התרומה שמעורבת בטבל, וא"כ שייך בזה ברירה כמבואר בתוס' בתמורה (ל' ד"ה ואידך), שבדבר שהוברר האיסור מתחילה, ואח"כ נתערב בהיתר, לא סמכינן אברירה כיון שתערובתו היתה באיסור, אבל בטבל שתערובתו היא בהיתר, דהאיסור לא היי מבורר קודם התערובת, בזה סמכינן אברירה. וא"כ בנד"ד שקורא שם תרומה, נאמר דהוברר הדבר למפרע שזהו התרומה, וממילא מהני ההפרשה גם על מה שכבר אכל. וכעין זה מבואר גם בט"ז (יו"ד סוס"י שכ"ד) בשם המהרי"ו, דאם נתבשלה עיסת טבל, צריך להפריש חלה שיהיי פחות מחלק ק"א מכל העיסה כדי שתתבטל, דא"כ נאסר כל התבשיל הבלוע מהטבל, ואע"ג שכשנתבשלה היתה הכל טבל, מ"מ כיון דהפריש אח"כ אמרינן ברירה.

הרש"ש בגיטין (ל"א.) מביא ראיי לחידושו של התו"ט, מהרמב"ם (הלי מעשר פ"ב הי"א) שפסק דהלוקח פירות ממי שאינו נאמן על המעשרות, ושכח לעשרן ונכנסה שבת, הרי זה שואלו, ואם אמר לו מעושרין הן, אוכל על פיו בשבת מפני שאימת שבת על עמי הארץ ואינו עובר בה עבירה, ומ"מ לא יאכל מאותן הפירות למוצאי שבת עד שיעשר דמאי על הכל, על מה שאכל בשבת וגם על הנשאר, שלא הקלו והאמינוהו אלא לצורך אותה שבת. הרי מפורש ברמב"ם שיכול להפריש במוצש"ק כדי לתקן מה שכבר אכל בשבת. אבל החזו"א (דמאי סי' ט' סק"א) הק' היאך יכול הפרשתו לחול על דבר שאינו בעולם, דהרי הרמב"ם (הלי מעשר פ"ו הי"ז) פסק דמי שמכר פירות לחבירו ונזכר שהם טבל, ורץ אחריו לתקנו ולא מצאו, אם ידוע שאינן קיימין ושכבר אבדו או נאכלו, א"צ לעשר עליהם. וע"י בהר צבי (זרעים ח"א סי' מ"ב) שהאריך בסוגי' זו, ובסו"ד כ' דצ"ל דדווקא בדמאי שאינו אלא מדבריהם חייבוהו להפריש גם על הנאכל, ועל תנאי זה התירוהו לאכול לכתחילה בלי מעשר, משא"כ בודאי טבל י"ל דלא מהני שום הפרשה על מה שכבר נאכל, וכן משמעות הרמב"ם שלא הזכיר קולא זו להפריש על הנאכל רק בדמאי ולא בטבל ודאי.

והנה בתוס' ר"י בקידושין (ע"ט.) כבר הק' על שיטת רש"י שם, דהיאך יתחייב להפריש תרומה על הטבלים שכבר שתה, וע' בכתב ספר בגיטין (ל"א.) שחי' דגם התוס' ר"י מסכים דשייך להפריש על הנאכל אלא שתמה דמרש"י משמע דיש חיוב להפריש, וע"ז תמה דהתם מיירי בכגון דכשתה היין היי

מותר לו לשתות וא"כ מהיכ"ת נאמר שנתחייב להפריש, ולמסקנא סיים הכת"ס דכשאכל טבל במזיד או בשוגג, ואפילו בספק טבל, הוא חייב להפריש אח"כ כדי להציל א"ע מעבירה.

קושיות השעה"מ על שיטת התוי"ט היאך שייך מלקות על אכילת טבל כיון דהוי התראת ספק

השעה"מ (הלי תרומות פ"ה הכ"ד ד"ה האמנם) הק' דלפמשי"כ התוי"ט דשייך להפריש תרו"מ על טבל שכבר נאכל, היכי משכח"ל מלקות באוכל טבל, למ"ד דס"ל דהתראת ספק לא שמה התראה, דהרי כל האוכל טבל הוא התראת ספק דשמא יתקן אח"כ מה שכבר אכל (אבל ע"י בשו"ת בית יצחק יו"ד ח"א סי' ק"ג סק"ו שהעיר דמבואר בתוס' בשבת ד. ד"ה קודם, ובגיטין ל"ג. ד"ה ואפקעינהו, דבכה"ג לא נחשב התראת ספק). עוד הק' השעה"מ בשם הבית דוד, מהא דשנינו ביומא (פ"ג). דנחלקו התנאים הי עדיף להאכיל לחושיב"ס, טבל או תרומה, ואם נאמר דאחרי שאכל הטבל שייך לתקנו, למה לא יאכילוהו טבל דאיתא בתקנתא, ותי השעה"מ הקושי השניה דמיירי שא"א לתקנו, משום שהלכו בעליו למדינת הים, ואין בידו לתקנו אח"כ. וע' באריכות בשו"ת מנח"י (ח"ו סי' מ"ו) ובשו"ת שבה"ל הנ"ל (ח"ג סי' קנ"ז) מש"כ בזה.

הפרשת חלת חו"ל אחרי שכבר אכל

והנה בשו"ע (יו"ד סי' שכ"ו) וברמ"א (או"ח סי' תקי"ו סי"ג) מבואר, דאם לא הפריש חלה בחו"ל, אוכל ומפריש אחר שכבר אכל מפני שאין עיקרה אלא מדבריהם (ולפ"ז כ' האוי"ש הלי בכורים סופ"ה, אם אכל מחלת חו"ל שנתערב בעיסה, ישאל על ההפרשה, ויפריש עוד פעם, דהרי בחלת חו"ל, אוכל ומפריש אח"כ ועי"ז גם יתקן האיסור טבל), אבל בא"י שחיוב חלה הוא מה"ת, א"א לעשות כן. והנה בזה"ז בא"י שאין רוב בני"י על אדמתם, החיוב חלה אינה אלא מדרבנן כמבואר ברמב"ם (הלי בכורים פ"ה ה"ה) ושו"ע (יו"ד סי' שכ"ב סי"ב), וא"כ לכאורה דינו כמו חלת חו"ל, אבל זה אינו לפמשי"כ היד אברהם (יו"ד סי' ש"ל ס"ד), דכיון שעיקרו מה"ת יש להחמיר מספק, וכן נקטו רע"א (דמאי פ"ז מ"ד) והחזו"א (דמאי סי' ט"ז סק"י"א), וע"ע מש"כ בדרך אמונה (תרומות פ"א ס"ק קצ"ג והלי מעשר פ"ז צה"ל סק"ט).

נ"מ בין חלת א"י לחלת חו"ל לגבי אכילה לפני הפרשת חלה

אבל דא עקא, דלכאורה צריך להבין מה הסברא לחלק בין חלת חו"ל שאוכל ומפריש אח"כ, ובין חלת א"י שאסור לעשות כן. החזו"א (יו"ד הלי חלה סי' קצ"ו סק"ד) הסביר שיטת המהרי"ו הנ"ל, דהא דחלת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש, היינו דתנאי ב"ד הוא דתיכף לחיוב העיסה בחלה, תוקדש החלה שעתיד להפריש, וכיון שחכמים קבעו כן תקנה קבועה לכל ישראל, וכל ישראל עושה ע"ד חכמים, הוי כהתנה כל אחד על עיסתו בשעה שמגלגלה ע"ש. לפ"ז מבואר היטב, דסברא זו שייכת רק בחלת חו"ל שהיא מדרבנן, ולא בחלת א"י. והנה המעיין בלשון שו"ת מהרי"ו (סי' מ"ח) שהובא בט"ז (יו"ד סי' שכ"ד סק"ט"ו), יראה להדיא דסברתו היא משום דקיי"ל שיש ברירה בדרבנן (ולכאורה דלא כסברת החזו"א), וצ"ל שמרן החזו"א זצ"ל הסביר היאך שייך ברירה גם כשלא אמר שום נוסח קודם שנתבשל, כעין הא דמצאנו שיאמר שני לוגין שאני עתיד להפריש וכו', דנחלקו אי מהני מדין ברירה, אבל גם החזו"א מודה בשיטת המהרי"ו, דמהני מדין ברירה (וע"ע בשו"ת בית יצחק יו"ד ח"א סי' ק"ג סק"ו מש"כ בסוגי דידן לגבי ברירה).

האם יש עצה להשאל על חלק מההפרשה כדי שהחלה שנשאר יתבטל בק"א

בשו"ת נפש חיה (יו"ד סי' צ"א) כ' חידוש גדול, דאם נתערב החלה בעיסה ואין שם ק"א לבטלה, ישאל ויתיר רק מקצת מהפרשתו, באופן שישאר לפי חשבון מעט חלה שתעלה בק"א. והביא שעוד כמה גדולים (חותנו הג"ר ישראל יהושע מקוטנא זצ"ל, והג"ר אברהם מטשעכענאו זצ"ל) ס"ל הכי, וטעמם כדי שלא תהא ברכתו שבירך בשעת הפרשה ראשונה ברכה לבטלה, והאריך לבאר למה לא נחשב כנדר שהותר מקצתו הותר כולו, דלא אמרינן הכי אלא בדיבור שצריך לקיים "ככל היוצא מפיו", שכל האיסור הוא רק משום "בל יחל" ולא קנין, ובלא"ה אינו צריך לקיים כלל, משא"כ בדבר שנעשה תרומה או מעשר, נהי דשאל על מקצתה, מ"מ השאר נשאר מעשר, ועוד דבתרו"מ מלבד הנדר יש כאן קנין, דאמירתו לגבוה

כמסירתו להדיוט, והקנין לא נפסק כששואל על מקצתו, ודינו ככל הקניינים דלא אמרינן בהם, מתוך שנתבטל לגבי האי, יתבטל לגבי האי (ועי' בישועות מלכו ה' תרומות פ"ג ה"ז ד"ה והנה לכאורה).

האם יש בזה משום מבטל איסור לכחילה

אבל במלא העומר (הג"ר יצחק שלמה בלויא זצ"ל – סי' שכי"ג סק"ב עמוד י"ב) הק' כמה קושיות על הנפש חיה, ובתוכם דאם ישאל על החצי, והחצי האחר יישאר חלה ועולה בק"א, אפשר דזה נקרא מבטל איסור לכתחילה, דמה הנ"מ אם מוסיף היתר על האיסור כדי לבטלו, או שמחסר מהאיסור כדי לבטלו, וכיון דבודאי אסור להוסיף ההיתר בחלת א"י כדי לבטלו, ה"ה דאסור לחסר האיסור כדי שהשאר יתבטל.

קושיית המהרי"ל דיסקין זצ"ל דלא שייך חרטה על חלק מסויים של העיסה

עוד הביא שם בשם המהרי"ל דיסקין זצ"ל, דלא מהני לשאול על החצי, דהרי צריך לפרט החרטה ולומר על איזה חצי הוא שואל, ואם יפרט ויאמר שהוא מתחרט על צפוניו או על דרומי, הרי החכם מכיר בשקרו, דבאמת אין לו שום נ"מ איזה חצי הוא מתיר, והיאך יפרט ויאמר שמתחרט על צפוניו, ובמקום שהחכם מכיר בשקרו אינו יכול להתיר נדרו כמבואר ברא"ש פ"ב בנדרים.

קושיית הציץ הקודש שטבל אוסר במשהו

בציץ הקודש (סי' כ') חולק על הנפש חיה, שחידש שירויח בזה שיוכל לשאול אף לאחר שאכל חלק מן העיסה, והקשה עליו שמה שהוא יותר ממשהו חזר להיות טבל, וטבל אוסר במשהו, נמצא שאכל למפרע עיסה שמעורב בה טבל, ואין לומר כיון שמיד כשנשאל על החלה האיסור מתבטל, וממילא הוי כאילו נולד האיסור בתערובות, וקיי"ל דמהני הביטול אפילו בדשיל"מ, ולפי"ז מתבטל מעט הטבל שבעיסה, זה אינו, כי מ"מ היה איסור בשעה שנתערב, רק האיסור נשתנה מאיסור חלה לאיסור טבל, וגם כיון דנעקר ממנו שם חלה למפרע, ונעשה טבל, אגלאי מילתא למפרע דחתיכה זו בשעה שנתערבה, כבר היתה טבל, נמצא דלא הוי נולד האיסור בתערובות.

בעקבות כל הני קושיות, הרבה פוסקים לא הסכימו לחידושו של הנפש חיה, שישאל רק על חלק מהפרשתו, ויתיר רק מקצת מהפרשתו, באופן שלפי החשבון ישאר מעט חלה שתעלה בק"א.

נשאל על הפרשתו האם יברך כשמפריש שנית

והנה באופן שמפריש מהעיסה שנית, נחלקו הפוסקים אם יברך עוד פעם. הברכ"י (יו"ד סי' שכי"ג סק"א) כ' דיש לחוש לשיטת הט"ז הנ"ל עכ"פ לגבי ברכה ולא יברך שנית, ובשו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' מ"ח) וברש"ש בנדרים (ני"ט.) ג"כ ס"ל שלא יברך, אבל מטעם אחר, משום שהברכה שבירך בהפרשה ראשונה חלה על ההפרשה השניה ג"כ, ואע"ג דאגלאי מילתא למפרע, אחרי ששאל על הפרשתו הראשונה, דלא עשה מצוה אז, מ"מ כיון שחשב לעשות מצוה הוי כהתחלת מצוה, ואע"פ ששהה כמה ימים בינתיים, מ"מ זה דומה למפסיק באמצע המצוה שאינו חוזר ומברך. אבל בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' מ"ז ד"ה ע"ד השאלה) כ' דסברא זו תמוה, דהרי מבואר בשו"ע בהל' מילה (יו"ד סי' רס"ה ס"ד) דבחוזר על ציצין המעכבין, צריך לברך כל הברכות, וא"כ כש"כ הכא, כיון ששאל על הפרשתו הרי נתגלה שעוד לא התחיל במצוה כלל ע"ש.

מאידך גיסא בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' ש"כ, ואהע"ז ח"ב סי' צ"ב) פסק, דחוזר ומברך בהפרשה שניה, והסביר דאין כאן חשש של ברכה לבטלה, דהרי חז"ל אמרו שצריך לברך כשמפריש חלה, וגם קיי"ל שאם נתערב החלה עם החולין ישאל על הפרשתו, וממילא אין כאן חשש של ברכה לבטלה. והנה כדי לצאת ידי כל השיטות, כ' מרן הגרשז"א זצ"ל עצה (מעדני ארץ תרומות פ"ד הי"ז אות ג'), והובא בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ס"ב סק"ג), שיקדים להפריש ההפרשה השניה בלי ברכה לפני שנשאל על הפרשתו הראשונה, כדי שהפרשה זו תחול רק אחרי שישאל על ההפרשה הראשונה, ובכה"ג לא הוי לו חיוב לברך על ההפרשה השניה (וע' בדרך אמונה ה' תרומות פ"ד צה"ל אות תני"ב שג"כ כ"כ ע"פ הגמ' בנדרים י"ח. אם נשאל על הראשונה שניה חלה עליו, אבל ע' במקראי קודש פסח ח"ב סי' י"ח מש"כ בזה ואכמ"ל). אמנם בשו"ת שארית ישראל (הג"ר ישראל זאב

מינצברג זצ"ל יו"ד סי' ל"ב) נשאל ע"ז מהגר"מ קליערס זצ"ל אב"ד טבריא, וכתב לו שהיא מחלוקת בין גדולי האחרונים אם בנדרים ושבועות אמרינן מתלי תלי וקאי, וציין לשעה"מ (פ"ז מהל' איסורי ביאה סוף ה"ח), וחי' רע"א על משניות (סופ"ב דנדרים) ובהגהותיו על שו"ע (יו"ד סי' רל"ח), ואבני מלואים (ח"ב בתשו' סי' י"ב), וע"ש מה שהאריך בזה.

סיכום לדינא

תבנא לדינא, אם הפרישו חלה מהבצק, ובטעות נתערבב החלה בבצק ואפו עוגות, וכבר אכלו מהם לפני שנודע על התערובת, פסק הרמ"א שכבר א"א לישאל על ההפרשה ודלא כחת"ס וכת"ס, והגם שהברכ"י חידש דמי שאכל טבל בא"י יכול להפריש אח"כ לתקן מה שאפשר, דבדיעבד מהני הפרשה שלא מן המוקף, אבל דבריו מחודשים וכמו שכבר הק' עליו במקדש מעט (הל' חלה סי' שכ"ג סקכ"ב), ולכן למעשה אין לנו לזוז מפסק הרמ"א והש"ך, וכיון שכבר אכלו מהעוגות, אסור לשאול על ההפרשה, וא"כ גם התבניות יש להם בליעות של חולין וחלה מעורבין זב"ז וכיון שהחלה לא נתבטלה בק"א, נאסרו התבניות, וכיון שמדובר בתבניות של אמאייל יש לדון אם אפשר להכשירם. למעשה בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סי' מ"ג) כתב דמקילים בהכשרת כלי אמאייל כל השנה עפמש"כ בשו"ת אבני נזר (יו"ד סי' קי"ב סק"ד) ומחמירים בפסח.

בשו"ת נפש חיה חידש דאם נתערב החלה בעיסה ואין שם ק"א לבטלה, ישאל ויתיר רק מקצת מהפרשתו, באופן שישאר לפי חשבון מעט חלה שתעלה בק"א, אבל האחרונים הרבו להקשות על חידוש זה, ולמעשה אין לעשות כן.